

predlagal, da se daljnje postopanje ustavi in obdolženec iz zavora izpusti; mogoče pa je tudi, da se samo poizvedbe nadaljujejo brez zavora obdolžene osebe. S tem pa je vse sporno vprašanje ugodno rešeno.

Nekoč je sicer državno pravdnštvo odklonilo, da bi samo takoj predlagalo, ali se naj uvede preiskava ali opusti daljnje preganjanje, ter je na dotično pritožbo zoper zavarovalni zapor samo predlagalo, da se pritožba zavrne, ker je sum za zapor v zmislu §-a 175 k. pr. r. utemeljen. Takšno postopanje ne pospešuje pravosodstva in menda tudi ni zakonito, ker se stvar na škodo zaprtega človeka zavleče; svetovalstvena zbornica je zares tudi pritožbo obdolženca, češ da je nedopustna, zavrnila radi tega, da sama ne sega že v meritorno rešitev vprašanja, je li zapor utemeljen ali ne.

Očividno pa mora državni pravdnik, ko dobi akte v roke, glasom §-a 89 al. 3 k. pr. r. v tridnevnem roku že meritorni predlog staviti in ako se ukrene preiskovalni zapor, ima obdolženec vsekako pravico pritožbe v zmislu §-ov 113 in 114 k. pr. r. in umevno ni, zakaj javni obtožitelj ne bi že predloga stavil takrat, kedar se mu spisi že tudi samo potom pritožbe zoper zavarovalni zapor vročijo. Saj državni pravdnik lahko ravno tako presodi, je li zapor umesten ali ne, kakor okrajni sodnik, ker ni misliti, da bi okrajni sodnik ukrenil zavarovalni zapor, ako niso dani saj po njegovem subjektivnem mnenju pogoji za zapor v zmislu §-a 175 k. pr. r. K. W.

O glavnih pojmih politične ekonomike.

Piše dr. Ivan Žmavc.

V. Banka.¹⁾

Eden glavnih znakov modernega gospodarstva je delitev dela, različnost poklicev. V naravnem gospodarstvu so glavni poklici osredotočeni v hiši sami; naši dedje so bili kmetje in rokodelci ob enem; še sam vem slučaj, ko je bil kmet poljedelec, tesar, krovec in čevljar ob enem; dandanes so se razmere

¹⁾ Glej »Slov. Pravnik« 1901, št. 11, str. 321.

celo na slovenskih kmetih zelo spremenile. Eden obrt za drugim, eden poklic za drugim izselil se je iz hiše in postavil na lastne noge; tudi na kmetih so sedaj poklici razdeljeni na razne osebe. Delitev dela v mestih in v gospodarsko naprednejših deželah pa je posebno mnogovrstna; na stotine vrst poklicev šteje se danes in na tisoče raznih panog poklicev.

Bolj ko se gospodarsko delo diferencira in specializira, več poklicev se lušči od prvotnega doma v samostalni stan, več pomena dobiva tudi trgovina. Potreba je namreč, da diferencirani stanovi ostanejo med seboj v zvezi; proizvodi enega stanu, enega poklica morajo se izmenjati proti potrebnim proizvodom drugih stanov, ki proizvajajo morda daleč tam v tujih deželah, morda onkraj morja, na nasprotni površini zemeljskega obla. Trgovski stan ima od dne do dne več pomena z rastočo diferenciacijo ekonomičnega dela.

Ta diferenciacija se je že tako daleč razvila, da za hišo in družino ne ostane že skoro nobena gospodarska funkcija več, nego sicer važna regulacija konsuma. Moderni obrtnik proizvaja, ločen često tudi krajevno v poklicu od svoje obitelji, za svetovni trg; kolikor je poglavar obitelji, mora skrbeti, da zaslužek in denar svoj s svojo ženo razumno deli na razne potrebe obitelji. Pa čudno; niti gospodarjenje z denarjem se danes često ne godi več ob lastnem ognjišču; celo denarno gospodarstvo vtemeljilo si je poseben mogočen poklic, ki je vedno pomenljivejši: trgovino z denarjem in kreditom, bankovstvo.

V naprednejših, tudi že v naših deželah ima svojo banko vsak, ki razpolaga s količkaj večjimi svotami, nego so za dnevni nujni konsum potrebne. Nihče nima gotovine nad vsakdanjo potrebo rad doma; ne samo, da so različne nevarnosti v tem slučaju, ampak denar doma mrtev leži, a nihče se ne odpove rad plodovom kapitala, dokler celo gospodarstvo sloni na tej plodnosti, na obrestih kapitala. Razumno in pametno je torej, da so zavodi, ki se pečajo z denarjem in kreditom kakor takšnim, ki nam, v poedinih poklicih z delom dovolj obloženim, odjemljejo skrb za pravo upotrebljevanje naših denarnih sredstev. Saj je denar važen činitelj gospodarjenja; in kakor so stanovi, ki so izključno posvečeni n. pr. transportu (nameščenci pri železnicah, poštah itd.), tako morajo tudi stanovi biti, ki se izključno bavijo

s funkcijami občega menjala ter merila vrednostij, s funkcijami denarja kakor takšnega, brez katerega si dandanes narodnega in svetovnega gospodarstva niti predstavljati ne moremo. Biti morajo banke. Tudi Slovenci smo v denarnem in kreditnem gospodarstvu, tudi mi stojimo s pomočjo denarnih zavodov v zvezi s svetovnim trgom, le žalibog še premalo organizirana je ta zveza. Imamo sicer banke — kajti posojilnice, hranilnice itd. se bistveno ne ločijo od bank, imenujemo jih lahko ljudske banke, od novejšega časa posluje v Ljubljani tudi »kreditna banka« — ali te banke so doslej še preskromne. In dokler se premično premoženje slovensko, dokler se slovenski kapital boljše ne organizira, ni misliti na boljši uspeh naših gospodarskih in sploh kulturnih teženj.

Da se je tekom časov razvila posebna trgovina in obrt z denarjem in kreditom, je povsem naravno; o narodnogospodarskem pomenu denarja in kredita govorili smo že gori. Tu hočemo le še nekaj statističnih podatkov pripisati, da tudi površnemu opazovalcu oni pomen v oči udari.

Angleški statistik Mulhall ceni premično premoženje (v gotovini in vrednostnih papirjih) celega sveta na 1443 milijard mark¹⁾; kako ogromna je ta, za svetovno gospodarstvo v pošteveh prihajajoča svota, razjasni naj naslednji ilustrujoči račun ruskega ekonomista prof. Janžul-a²⁾: ko bi se vse to svetovno bogastvo (v rubljah znaša svota 703 milijarde) prevrtilo v ruske srebrne rublje, in bi se ti rublji naložili drug na drugega v eno kolono, sestavila bi se kolona v 1,855.000 kilometrov višine in ker je od zemlje do lune 385.000 kilometrov, bi bila kolona 5krat večja od te daljave!

Same gotovine (zlatega in srebrnega denarja) je v našem cesarstvu okoli 1 milijarde gld., v Nemčiji okoli 3 milijard mark. A koliko milijard kredita sloni, recimo, le na 1 milijardi gotovine in koliko milijard plačevanja se tekom 1 leta stoprv vrši s temi milijardami kredita in gotovine! In za tako mogočno cirkulacijo plačil, za tako važne ekonomične funkcije naj bi ne bilo posebnih

¹⁾ Posnemam te podatke po R. E. May: »Die Wirthschaft in Vergangenheit, Gegenwart u. Zukunft.« Berlin 1901.

²⁾ Gl. »Věstnik Evropy«, april 1899.

stanov, posebnih poklicev, posebnih zavodov? Ko bi jih ne bilo, trebalo bi takšne denarne in kreditne zavode hitro ustvariti!

Velika je moč vsake racionalne organizacije, velikanska je sila organiziranih milijonov. Eden milijon, dobro organiziran in razumno porabljen v ekonomične svrhe, več izda in več premore ko deset milijonov, raztepenih brez ednotnega cilja med množico in porabljen morda celo za lahkomišeln konsum. Organizacija ter smotrenost denarnih operacij — v tem je premoč velikih izobraženih bankirjev ter kapitalistov, kakor so Rothschild, Hirsch, Bleichröder, Krupp itd. v Evropi, Rockefeller, Carnegie, Gould, Vanderbilt itd. v Ameriki. In le oni narod, ki ume svoje premoženje organizirati, zamore sposoben biti, da se ohrani v eksistenčnem boju. Gibčni in tekoči kapital naroda pa je osredotočen v bankah.

Moderne banke so kreditni zavodi, ki imajo namen, obtok ali cirkulacijo denarja urejati, denar od tistod nabirati, koder se ne more uporabljati, a tja prepeljevati, kjer ga je potreba. Banke so podjetja, katera obrtoma posredujejo kredit, katera na lastni račun sebi denar izposojajo od ene strani in zopet posojujejo proti primernemu zaslužku (večjim obrestim) na drugo stran; razen tega je posredovanje plačevanja sploh bistvena funkcija bank. Banke so torej rezervoari, v katere se sistematično napeljuje denar, da se zopet razpelje. Kakor je v živalskem organizmu srce organ, kjer se kri iz celega telesa zbira in prenovlja, da se zopet razteče v vse ude, tako je banka (in borza, o kateri pozneje spregovorimo) srce gospodarskega organizma, kamor hiti in od koder se znova raztaka tvorilna moč narodnega kapitala.

Opravila bančna se ločijo po svojem bistvu v dva dela: banka mora najprej vsprejemati denar, mora kot dolžnik kredit jemati in mora vsled tega spočenjati pasivne operacije, ki tvorijo v bilanci pasivno stran; kadar ima banka kapitala nabranega, mora skrbeti za to, da pride ta kapital na plodonosen način med ljudi, v podjetja itd., ona mora kot upnik kredit dajati in spočenjati aktivne operacije.

Po pasivnih opravilih, to je po načinu dolgov bankinih razločujejo se: depozitne banke (in hranilnice), bankovnice

(Zettelbanken), zemljiško-kreditne banke. Po aktivnih opravilih, to je po terjatvah, na koje ima banka pravico, razločujejo se: diskontne, lombardne, kontokorentne, hipotečne banke in »kreditni zavodi« ali t. zv. *Crédits mobiliers* (= emisijske in industrialne banke).

Vendar predno prestopimo k razredbi bank, poseči nam je nekoliko globlje v bistvo bančnih opravil.

Ne bomo se dalje bavili z mnogoličnimi razvrstitvami bančnih opravil, kolikor banke kupčujejo z denarjem, kreditom, z efekti, kolikor sprejemajo posojila za države, dežele, mesta, veleindustrijalce, delnične družbe itd.; posebno poslednja opravila, razne ustanovitve! (Gründungen), emisije in kupčije, kakršne izvajajo podjetja, imenovana *Crédits mobiliers* ali obrtne banke, ne spadajo v poglavje, v katerem je govor o bankah, ker ima ta vrsta kupčije bolj borzni značaj. Pa tudi denarna opravila niso bistvo današnjih bančnih operacij. Sicer so opravila kakor: menjati¹⁾ penez, kupovati in prodajati tuji denar proti domačemu, shranjevati gotovino, dalje tržiti z dragimi kovinami, zlatom in srebrom, posredovati kovanje vrednostnega (valutnega) denarja, — zelo važna opravila. Toda težišče sedanjih bank je v kreditnih operacijah, in tako smo tudi banko definirali.

Dvoje glavnih bančnih opravil smo gori navedli: pasivna in aktivna opravila.

Temelj ter vodilni moment vseh bančnih opravil je v pasivnih opravilih; aktivno delovanje mora se ravnati po pasivnem. Po načinu, kakor je zavezana banka svojim upnikom, mora se ravnati način, kako se določuje razmerje med banko kakor upnikom ter njenimi dolžniki. Z drugimi besedami: banka ne sme drugega kredita dajati, nego li ga jemlje. To je temeljno pravilo za vsako banko; banka in denarni zavod, ki se proti temu pravilu pregreši, propada in propade. Pri bančnih opravilih je glavna reč solidnost in resnost; bančna opravila niso sicer nikaka visoka, bogve kako težko dosežna umetnost in zahtevajo izobrazbo ter vajo kakor opravila drugih poklicev, a samo eno zahtevajo v posebni meri: solidnost, točnost in poštenost; gorje lehkomiselnemu narodu, ki ni v stanu trezno in hladnokrvno voditi si svojih financ!

¹⁾ »Menjalnica« je vsled tega preozki pojem, da bi označil »banko«.

Ne morem si kaj, da ne bi zopet pokazal na ideale gospodarskih organizatorjev, na Žide, Angleže, Amerikance (v severni Ameriki) in na severne Nemce; le tako, kakor so ti narodi obogateli, edino na ta način, s treznim in žilavim delom moremo tudi mi svoj blagostan dvigniti; to je našemu ljudstvu rekel že naš Jurčič.¹⁾ Že parkrat so skušali n. pr. na Francoskem kapitalistično premoč Židov, posebno Rothschilda, te svetovne velesile, izpodkopati ter izpodbiti, pa klaverno so ti poskusi²⁾ končali. Zakaj? Dotičniki so z nereelnimi, ne samo tepčarskimi, ampak tudi bedastimi sredstvi operirali; tudi vero in cerkve so zlorabljali v svoje namene, in značilno je, da se še do danes tolikrat izjalovijo podjetja, ki so naperjena proti Židom in često stoje pod patronanco konservativnega plemstva ter cerkve. Vzrok tem raznim fiaskom ni samo nerodnost in negibčnost Arijev v denarnih stvareh, ampak mnogokrat tudi njih lehkomišelnost. Židje so neutrudno marljivi kakor mravlje, in že gospodarijo nad milijoni in milijardami kapitala, dočim se našinci udajajo sladkemu »far niente« in glupo razuzdanemu življenju, predno so si tisočakov prigospodarili.

Moral sem se ob prvem pravilu bančnih operacij dotakniti teh žalostnih dejstev, ker menim, kakor sem že v »Slov. Pravniku« l. 1899. izvajal, da tudi v narodnem gospodarstvu gre za vzgojo in etično dovršenost naroda. Če Smith in sploh angleški ekonomisti ter za njimi socialisti nekoliko enostransko in preveč naglašajo delo za tvorilni moment gospodarske vrednosti, je to sicer pretiravanje, ki ga pa vsakdo razume in, rekel bi, oceni,

¹⁾ V »Ponarejenih bankovcih«.

²⁾ Prim. bankrot od legitimistov in klerikalcev podpirane »Union générale« v Parizu, katero je strmoglavil borzijski slepar E. Bontoux, bivši generalni direktor naše južne železnice; v začetku sodrug Rothschildov, postavil se je Bontoux pozneje na lastne noge, začel veliko trgovino z lesom iz Avstrije v Francijo — je torej tudi našim deželam dobro znan — in stopil l. 1880. na čelo omenjene »Union générale«; že l. 1882. pahnil je sebe in banko v propad, zlorabivši vloge bančnih klientov v pokrivanje izgub na borzi. — Podoben je bil bankrot »Crédit mobilier«-a iz l. 1867., ki sta ga bila tudi proti Rothschildu l. 1852. ustanovila brata Pereire (sicer Žida). Takšni bankroti, posebno Bontoux-ov, nudili so romanopiscu Zoli snovi dovolj, da je napisal roman »L'Argent«, ki moderno gospodarstvo mojstersko označuje.

kdor prevdari, da narod boljše bodočnosti in blagostanja ne sme pričakovati od nobenih čud, tudi od gospodarskih čud ne, ampak, ako se ne oziramo dalje na prirodne sile, ki hodijo svojo pot in niso v naši oblasti, le od dela svojih rok in svojih možganov, in sicer od neutrudnega in energičnega dela, kateremu so z veseljem udani moralno dovršeni člani naroda.

Glavno pravilo upravitelja banke je torej: ne dajaj kredita, ki ga nisi vzel. Razen gotovosti naložene glavnice ni za solventnost banke nič tako važno, kakor izvrševanje tega stavka. Večina zmešnjav in nesreč na polju bankovstva izvira iz tega, da se bankirji ne držijo tega pravila. Ako si je banka vsak čas izplačen denar najela, ne sme tega denarja tako naložiti, da se le težko realizovati dá, n. pr. ne sme ga izposoditi na daljše rokove, recimo na 3mesečno odpoved, kajti banka bi mogla priti v največje stiske, ako bi jej njeni upniki koj odpovedali, dočim so njej dolžniki stoprv za mesece zavezani plačati. — Bankovnica (Notenbank) si je s svojimi pasivnimi opravili najela tak kapital, da ga mora na pokazanje eventualno izplačati, kakor govori vsak bankovec; ona ne sme torej na dolge roke izposoditi tako najete glavnice, ne sme n. pr. zemljišč in hiš nakupiti, ali na dolge hipotečne amortizacije posoditi ali na borzi se spustiti v termínsko trgovino; kajti njen dolg je akuten in zato mora njen kapital biti tako naložen, da se gotovo točno in hitro realizirati zamore, najboljše torej v kratkodobnih menicah. Čim labilnejši je dolg, tem gibčnejše mora kapital naložen biti, tem več gotovine mora biti za izplačevanje pripravljene. Ako pa banke lahkomiselnó in sleparsko delajo, kakor se je pred meseci celo pri velikih berlinskih hipotečnih bankah pojavilo strašno sleparstvo — tu so si s takozv. »Reitwechsel-i« delali imaginaren kapital — potem pride neizogibno polom ali »Krach«. Opetujemo torej: pasivni posli so vodilni za aktivne.

(Konec prih.)

